

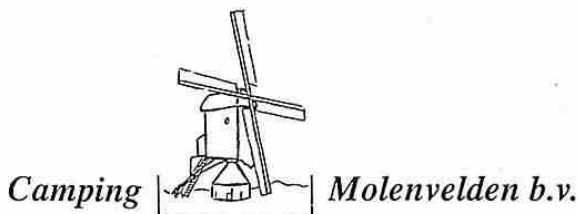
De Rosdoek 112

december 2004

Verschijnt 4 x per jaar

Heemkundige Studiekring

“DE ACHT ZALIGHEDEN”

Camping Molenvelden B.V.
Banstraat 25
5506 LA Veldhoven
Tel.: 040-205 23 84 / 205 13 81

**Een eigentijdse en goed geoutilleerde camping
in ons eigen kringgebied.**

Voor kort- en seizoenkamperen!

Met vele recreatiemogelijkheden zowel binnen de camping als in de onmiddellijke omgeving ervan, met historische en pre-historische bezienswaardigheden!

Ook voor Uw familie-, verenigings- en bedrijfsfeesten is buiten het kampeerseizoen een passende zaalaccommodatie beschikbaar.

Informatiebrochure gratis op aanvraag.

Th.W. v.d. SANGEN en Zn.

extrapoint . . .

digital printing · web development · graphic design

De specialist in:

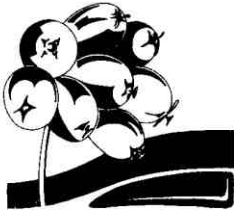
- productie van boeken en periodieken
- ontwerpen van huisstijl en logo

full-colour en zwart-wit

De Run 3120 ····· 5503 LH Veldhoven
tel: 040-2300618 ···· fax: 040-2300619
info@extrapoint.nl · www.extrapoint.nl

Heemkundige Studiekring "DE ACHT ZALIGHEDEN"

Inhoud:

Reisverslagen van de commissaris der koningin	4
Iets over oude afstandsmaten, deel I	12
Grenssteen No. 790a	20
Heemkundig allerlei	22
De Driekoningen-huiszegen	23
Van de boekenplank	23

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst	Ganzestraat 17, 5527 CA Hapert, 0497 – 381671
H. Backbier	Heike 6, 5512 NJ Vessem, 0497 – 591451
K. Cornelissen	Nieuwstraat 74, 5521 CD Eersel, 0497 – 512208
A. Kockx	De Pottenbakker 44, 5506 GD Veldhoven, 040 - 2531596
P. Vermeulen tevens redactieadres	De Reek 9, 5502 HX Veldhoven 040 – 2531817 E-mailadres: zeelst@wish.net

HEEMKUNDIGE STUDIEKRING "DE ACHT ZALIGHEDEN"

Voorzitter:	F. Teunis, Lindestraat 8, 5521 EK Eersel, 0497-515188 0497-515188, E-mailadres: f.teunis@chello.nl
Secretaris:	P. Hooijmaijers, Frankenstraat 13, 5521 VE Eersel 0497-515144, E-mailadres: p.hooijmaijers@planet.nl
Penningmeester:	H. Jenniskens, Veldhovenseweg 2, 5511 KJ Knegsel 040 – 2535140, Giro 3871519

De volgende Rosdoek verschijnt mrt. 2005
ISSN 1384-086X

REISVERSLAGEN VAN DE COMMISSARIS DER KONINGIN

De commissaris op bezoek in Oerle

Reisverslagen van Commissaris van de Koningin, A. van Voorst tot Voorst, van bezoeken aan de gemeente Oerle. Uit het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch: archief 1085 Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant, 1920 – 1969, inventaris nummer 335: “Verslagen rondreizen Commissaris van de Koningin, A. van Voorst tot Voorst, door provincie en van bezoeken aan gemeenten Linden – Oudheusden, 1896 – 1925”. Reisnotities bezorgd door Winfried Thijssen.

9 augustus 1895

Weg Eindhoven – Oerle ± 14 km; gesubsidieerde klinkerweg.

Bezoek aan Oerle op 9 augustus 1895. De administratie is zeer ordelijk; er was pas een nieuw bevolkingsregister aangelegd; een paar hulpregisters moesten nog gemaakt worden. De notulen van B. en W. worden niet geregeld ingeschreven, ofwel B. en W. vergaderen niet geregeld.

23 augustus 1899

Den 23 Augustus 1899 kwam ik weder in Oerle. Van uit het logement “van Mol” te Eersel reed ik via Steensel, Veldhoven en Zeelst naar Oerle; van daar over Wintelre naar Vessem, alwaar ik een ontbijt besteld had in de herberg van Peters (recht tegenover het Raadhuis; van daar naar Hoogeloon, om ten slotte langs Hapert en Duizel naar mijn logement te Eersel terug te keeren.

Ten gevolge van weinig expediete postbestelling was mijn brief, waarin ik aan B. en W. mijne komst te Oerle annonceerde een half uur vóór mijne aankomst in handen van den burgemeester gekomen. Deze had de wethouders opgeroepen, maar alleen de wethouder de Bont was nog maar aanwezig; later verscheen de wethouder Van de Ven.

Men had natuurlijk geen gelegenheid gehad om te annoncereen, dat ik audientie zou geven; ik sprak dan ook niemand als het bestuur van de gemeente.

Ik vernam van B. en W. dat het uurwerk in den toren van de kerk aan de gemeente behoort, maar dat de toren zelf van de kerk is; dat er in Oerle geen St. Paulus vereeniging bestaat; geen afdeeling van den boerenbond of van de maatschappij van landbouw; dat men getracht had eene cooperatieve boterfabriek op te richten, maar dat men daarin niet was geslaagd; dat de boeren aan den botermijn te Eindhoven echter

goede prijzen maakten: de fabriekboter was des zomers goedkooper dan de handboter; omgekeerd werden des winters op dien mijn voor fabriekboter de hoogste prijzen besteed.

Men klaagde over het pensioonaat; daar gaf men aan armen en bedelaars; men kreeg daardoor den trek van landloopers naar Oerle. Van deze menschen hadden de boeren veel last; zonder het eten van het pensioonaat zouden die lieden niet komen.

Het Raadhuis te Oerle is allerongelukkigst ingericht; het bestaat uit ééne zeer vochtige kamer, met een steenen vloer.

Bij de periodieke aftreding van raadsleden in 1899 moest er gestemd worden; de aftredenden werden herkozen; de stemming ging zeer rustig in zijn werk; met bier of jenever werd niet gewerkt.

Dr. Gijrath van Valkenswaard is gemeente doctor van Oerle; voor vaccinatie krijgt hij *f*10; voor iedere doodschouw *f*5; de armen kunnen den doctor halen, dien zij het liefste hebben; het armbestuur betaalt dan de doctors rekening.

Er zijn bijna geen armen in Oerle; op 107 kinderen gaan er slechts 7 kosteloos naar school; B. en W. beweren dat zij heel gemakkelijk zijn, wanneer ouders hen vragen dat kinderen kosteloos naar school zullen mogen gaan.

De secretaris, tevens briefvengarder, had zijne administratie goed in orde; hij schijnt niet veel op te hebben met zijne betrekking van secretaris; hij had althans aan Klasens gezegd, dat, als hij kans zag om *f*200 's jaars extra te maken, dat hij dan zijn secretariaat liet schieten.

Met B. en W. ging ik eenige gemeente bosschen zien; mooie mast zag ik op "Sittard"; van daar ging ik met hen naar het gehucht "Zand Oerle", daarna naar bosschen aan den Postelschen weyer, om ten slotte met hen door den akker naar Oerle terug te keeren.

De veldwachter van Oerle beklaagde zich bij mij, dat hij slechts *f*200 tractement had, en vroeg vermeerdering van bezoldiging; ik verwees hem naar B. en W.

2 juli 1903

Den 2 Juli 1903 kwam ik weer in Oerle; vooraf had ik Waalre bezocht. Ik reed over den zandweg van Waalre naar Mereveldhoven, en van daar weer naar Zeelst. Over zedelijkheid van bevolking valt heel niet te

klagen; het is goed braaf boerenfolk; geen onwettige geboorten, geen gedwongen huwelijken, geen openbare dronkenschap, geen overtredingen van politieuur.

De periodiek aftredende raadsleden zijn juist bij candidaatstelling herkozen. Er is dus wat meer eenheid gekomen na alle vroegere verdeeldheid; dat blijkt ook daaruit, dat men twee roomboterfabrieken heeft opgericht, eene te Oerle en eene te Zandoerle. Er zullen 200 koeien in de gemeente zijn; daarvan leveren er 100 de melk voor de fabriek te Oerle, en 60 voor die te Zandoerle. De eigenaars van de andere koeien maken zelve nog boter.

Zeer aangeraden om een staat van gemeentebezittingen te laten opmaken; daarin moet nauwkeurig worden aangeteekend wat er tot verbetering gebeurt, wanneer, hoe het gedaan wordt, hoeveel het kost enz. B. en W. beweerden daarvan het nut in te zien, en een staat te zullen laten maken. Men kon nu op geen 25 hectare na zeggen hoeveel dennenbosschen men rijk was !

B. en W. geraden het onderhoud van de waterleidingen voor rekening van de gemeente te nemen; de heeren schenen er niet veel oren naar te hebben.

Men klaagt over de hooge onderhoudskosten van den klinkerweg Zeelst – Oerle – Wintelre; die weg is 1880 gemaakt en geheel versleten; men koopt steeds keien, om de klinkerbestrating gaanderweg door eene keibestrating te vervangen; de keibestrating kost \pm f10.- per strekkende meter.

Voor vaccinatie krijgt Dr. Bakhuizen v.d. Brink uit Eersel f20 per jaar; voor doodschouw f6 per lijk. Er op aangedrongen, dat men toch vooral zou zorgen, dat er behoorlijk gevaccineerd wordt; dat scheen niet heel regelmatig te geschieden.

In het belang van hunne eigen veiligheid houden de boeren des winters geregeld ieder op hun beurt des nachts de wacht; bekend onder den grootschen naam van burgernachtwacht; sinds jaren is dat volgens B. en W. niet meer noodig.

Herhalingsonderwijs werd niet gevraagd en mitsdien ook niet gegeven; schoolverzuim kan met eene reprimande van de betrokken commissie voldoende gekeerd worden.

Volgens B. en W. zou de zustersschool te Oerle geen aanspraak maken op Rijkssubsidie.

Armoede is in Oerle onbekend; algemeen armbestuur kan met zijne fondsen rijk uit.

Gedwongen winkelnering bestond eertijds, door dat de boeren gedwongen waren hunne inkoop te doen in de winkels, waar ze hunne boter brachten. Dit heeft nu geheel opgehouden, sinds dat de boterfabrieken zijn opgericht.

De burgemeester is 80 jr oud; hij maakt geheel den indruk van een stokoud man; het is goed, dat hij over 2 jr aftreedt; ik weet zelfs niet of ik hem wel zoo lang zal kunnen continueeren.

Audientie verleend aan den kapelaan, en aan den rector Goossens; deze laatste was vroeger kapelaan in Leende en vertelde mij, dat de burgemeester met alle winden meewoei en dat er van hem geen kracht uitging. Toen er bij een brand voor enkele jaren 20 woningen stroodaken verbrandden, kwam er eene verordening, dat de huizen in de kom met pannen moesten gedekt worden; de eerste, die een nieuwe schop bouwde, was een van de wethouders; en deze dekte weer – niettegenstaande de verordening – met stroo.

6 maart 1907

Den 6 Maart 1907 kwam ik weer in Oerle; van uit Best bezocht ik eerst Oostelbeers; vervolgens Oerle; waarna ik via Eindhoven naar Den Bosch terugkeerde.

Op het Raadhuis vond ik den burgemeester met den wethouder De Bont; de wethouder Van de Ven had influenza.

Het eerste, wat men mij liet zien, waren de plannen voor een nieuw Raadhuis; een eenvoudig net gebouwtje, dat \pm f3000.- zou kosten. Wethouder De Bont vreesde, dat het hem zijn lidmaatschap van den Raad zou kosten; de boeren waren er nl. tegen, omdat zij vreesde dat zij daardoor meer belasting zouden moeten betalen.

Burgemeester Van den Heuij was druk bezig met het Staatsboschbeheer om plannen te ontwerpen voor de ontginning van een gedeelte van de woeste gronden van Oerle; wanneer ik hem goed heb begrepen, dan wilde hij beginnen met een paar vennen leeg te laten loopen; hij kreeg dan met weinig kosten eene groote hoeveelheid (\pm 50 hectare) hooiland;

daarmede hoopte hij zoo veel geld te verdienen, dat hij de kosten van de bebossching der heide kan betalen. Een opzichter van het Staatsbosch-beheer, Moorman, was zeer geruimen tijd (\pm 6 weken) bezig geweest met het terrein in kaart te brengen en plannen voor de ontginning te maken, die plannen enz. kwamen voor rekening van het Staatsboschbeheer, zoo dat de gemeente daaraan niet behoefde te betalen.

Men is zeer tevreden, dat men nu geneeskundige hulp heeft; dr. Raaymakers uit Helmond vestigde zich te Veldhoven tegen een salaris van *f*1200; daarvan betaalt Rijk en Provincie ieder *f*300; Veldhoven *f*300; Zeelst *f*200 en Oerle *f*100; men had thans geene vroedvrouw meer noodig.

Tegen het onderhoud van de waterleidingen, zooals dat bij het nieuwe provinciale reglement werd opgelegd, zag men nog al op; men dacht vooreerst geene groote kosten te maken, omdat, kwamen de ontginningsplannen tot uitvoering, men een geheel nieuw stel ruime waterleidingen zou moeten graven.

Over den gemeente veldwachter – een zoon van den vroegeren titularis – was men zeer tevreden. De burger nachtwacht, waarover in het gemeenteverslag gesproken wordt, bestaat al sinds vele jaren niet meer.

Herhalingsonderwijs werd dezen winter niet gegeven, omdat zich daarvoor niemand had aangemeld; in 1905 was het door twee leerlingen gevolgd.

Wethouder De Bont vertelde mij nog, dat men hem vroeger ook al eens uit den Raad had willen gooien, omdat op zijn voorstel de schaapsboeren in het vervolg *f*0.20 per schaaap moesten betalen, tegen vroeger *f*0.10; hij was toen echter met 1 stem meerderheid herkozen.

Burgemeester V.d. Heuy heeft zich midden in het dorp eene zeer nette burgerwoning gebouwd.

8 mei 1911

Den 8 Mei 1911 bezocht ik van uit Eindhoven de gemeenten Strijp, Zeelst en Oerle.

Er zijn veel moeielijkheden in verband met een subsidie voor den bouw van eene nieuwe kerk, en den afstand van den toren met de klokken aan den pastoor. Ik had allerlei stukken uit Den Bosch mede gebracht, om de menschen in te lichten over wat ze moesten doen; toen

Foto J. Bijnen, ca. 1910

Ansicht: collectie Frans Huijbregts

ik vernam, dat de Raadsbesluiten reeds genomen waren en naar Den Bosch verzonden, liet ik deze heele zaak verder maar rusten. Wethouder De Bont had er een schriftuur over opgesteld, en bood mij dat aan.

Met B. en W. ben ik toen de ontginningen in oogenschouw gaan nemen, alles en alles te samen een kleine honderd hectare, waarvan $8\frac{1}{2}$ hectare weiland. Dit laatste kostte aan ontginnen $\pm f250$ de hectare; jaarlijks heeft men per hectare $\pm f30$ mest noodig; men verkocht het eerste jaar voor $f400$ haver; het volgende jaar voor $f500$ hooi, en had het nu = het derde jaar voor $f340$ ingeschaard; er liepen 22 beesten. Er liggen nog ± 30 hectare geschikt om tot weide te ontginnen; jammer, dat het zooveel geld kost, en men dat voorloopig niet heeft.

Met opzichter Moorman liepen we de jonge aanplant van mast eens rond; men was druk bezig de planten in te boeten, die door opvriezen verloren waren gegaan. Alles zag er, dunkt mij, heel goed uit.

Het contract van Oerle met den Staat loopt nog zeven jaar, in dien tijd kunnen echter onmogelijk alle gronden ontgonnen zijn.

Men klaagt zeer over den toestand der waterleidingen onder Zeelst; doordat Zeelst er niets aan doet, kan het water uit Oerle niet weg.

Er is een nieuw Raadhuis gebouwd, dat, naar het mij voorkomt, heel

goed is ingericht; er is voldoende berging aangebracht voor archief; alles in groote kasten tegen binnenmuren.

24 juni 1916

Den 24 Juni 1916 bezocht ik per auto van uit Eindhoven de gemeenten Oerle en Gestel.

Niettegenstaande de Van der Heuy's in Oerle geen burgemeester meer zijn, bestaat er nog altijd tweedracht in de gemeente. De burgemeester meent, dat de verhoudingen eerst weer goed zullen worden, wanneer er een andere pastoor komt.

Bij de laatste Raadsverkiezingen is Wethouder De Bont uitgeworpen, zoodat er thans geen enkele De Bont meer in het Bestuur van de gemeente zit!

Van de exploitatie der gemeentelijke ontginningen werd de beschrijving niet bijgehouden. Een extract uit het kadastrale plan is niet aanwezig. Burgemeester zal voor een en ander zorgen. Hij is gelukkig een groot voorstander van ontginningen.

Tot nu toe werden 20 hectare aangelegd tot natuurweide; finantieele resultaten gunstig; in 1916 is alles verpacht voor *f*3500; de kunstmest kost echter *f*1400. Staatsboschbeheer beboschte tot nu toe 165 hectare; moest in 1918 256 hectare beboscht hebben; komt daarmee niet klaar; het zal wel 1920 worden. Dan zal men weer onderhandelen over een nieuw contract.

De waterleidingen voeren meer water af, dan waarop door Staatsboschbeheer gerekend was; er wordt veel waterbezwaar ondervonden. Met eene noodzakelijke verruiming in het aanst. najaar zijn licht een paar duizend gulden gemoeid.

De kunstweg is $\frac{3}{4}$ versleten en eischt veel aan onderhoud; in 1915 daarvoor nog *f*2500 geleend. Er zal nog veel meer aan ten koste gelegd moeten worden.

Landbouwonderwijs wordt gegeven en sticht veel nut; ook het herhalingsonderwijs wordt voldoende gevolgd.

Te Oerle is een stoomzuivelfabriek in aanbouw voor Oerle, Wintelre, Veldhoven en Zeelst. Omdat burgemeester in Oerle is gaan wonen, wil een gedeelte van Zeelst niet meedoen!

Op de Boerenleenbank wordt gelukkig ook geld gehaald.

Wethouder Van de Ven was wegens ziekte niet gekomen. De verhouding tusschen burgemeester en wethouder Van den Oetelaar was m.i. zeer goed.

Terwijl ik op het Raadhuis zat, trok een oude gilde rond (het was St Jan); de menschen kwamen mij ter eere voor het Raadhuis vendelen.

17 augustus 1920

Den 17 Augustus 1920 kwam ik weer in Oerle. De verkiezingen brachten in 1919 in dit rustige boerendorp twee nieuwe raadsleden, een anderen wethouder. Toch bestaan er geen partijschappen meer, en schijnt het onder leiding van burgemeester Van Hooff in Oerle heel goed te gaan.

De vraag of Oerle met Veldhoven en Zeelst tot ééne gemeente zal worden vereenigd, is op het oogenblik sterk op den voorgrond getreden: de raad van Oerle was er unaniem voor; gisteren werd de dubbele raad gekozen; naar het schijnt, zal die er unaniem tegen zijn. Naar ik te Oerle begreep, zijn de pastoors van Oerle, Zeelst en Veldhoven tegen vereeniging, en moet daaruit de veranderde stemming verklaard worden. Burgemeester Baken zou ook hier agiteeren tegen vereeniging: dat zou maar ontevreden uithoeken maken!

Gemeente heeft alle weiland (25 hectare) op langen termijn verhuurd voor *f*2600.- (zeer duur).

Burgemeester betaalt *f*450 woninghuur aan gemeente.

Staatsboschbeheer zal nog 6 à 7 jaar werken aan het gedeelte waarvoor gecontracteerd werd. Als dat heele stuk klaar is, heeft de gemeente nog 5 à 600 hectare heide, welke ontgonnen moet worden!

Dr Raaymakers te Meereveldhoven is dokter voor Veldhoven, Zeelst en Oerle. In diens salaris (*f*2500) betaalt Oerle *f*380, waarvan Rijk en Provincie weer *f*100.- betalen.

De harde weg Zeelst – Oerle – Wintelre wordt onder Oerle thans in orde gebracht; dat zal ± *f*11.500 kosten.

IETS OVER OUDE AFSTANDSMATEN of 'HIER EN DAAR OMTRENT', ZEI DE LANDMETER (Deel 1)

Eind November 2003 was er een kaarttentoonstelling in de Grote Kerk te Breda. De tentoonstelling was gewijd aan de Koninklijke Militaire Academie, die haar 175-jarig bestaan vierde. Onder nr. 46 hing daar een instructiekaart van Casper Specht, genaamd: *Carte qui represente toutes les pièces qui sont comprises dans l'architecture militaire, ou l'art des fortifications à Utrecht 1703*.

Op deze kaart trof ik een overzicht van diverse mijlen en andere oude lengte-eenheden aan. Omdat deze zaken altijd van pas kunnen komen bij het bestuderen van oude kaarten, tekeningen en metingen, leek het mij zinvol hier wat meer aandacht aan te besteden.

Het overzicht was ingedeeld naar het aantal eenheden, dat overeenkwam met de booglengte van 1 graad of 1/360 deel van de aardomtrek gemeten op gemiddeld zeeniveau, waarbij men er toen nog van uitging, dat de aarde een zuivere bolvorm had.

Een gedeelte van het overzicht zag er als volgt uit. In 1 graad:

15 Duitse mijlen	10 Zwitserse mijlen	20 Franse mijlen
60 Engelse mijlen	17,5 Spaanse mijlen	12 Deense mijlen
20 Poolse mijlen	80 Schotse mijlen	60 Italiaanse mijlen
20 uren gaans	28500 roeden	
1 voet = 3 palmen = 12 duimen		
1 roede = 12 voet		
1 uur gaans = 1425 roeden = 3000 passen = 2850 toises.		

Als men de mijlen in meters wil omzetten, kunnen de rekenaars onder ons aan de slag, mits men de lengte van 1 graad in meters weet in het jaar 1703. Gelukkig is dit bekend. In het jaar 1617 had de Leidse hoogleraar Willebrord Snellius in zijn boek "Eratosthenes Batavus" een weergave van zijn graadmeting gepubliceerd. Hij had de lengte van 1 graad bepaald aan de hand van een groots opgezette meting van aan elkaar gekoppelde driehoeken tussen Bergen op Zoom en Alkmaar via Leiden. Hierbij maakte hij gebruik van de Rijnlandse roede als voorgescreven lengte-eenheid door het Hoog-heemraadschap Rijnland te

Leiden. Dit instituut was omstreeks 1220 door Graaf Willem I ingesteld en had tot taak de waterbeheersing te regelen in het gebied rond de Oude Rijn, ruwweg gelegen tussen het Noordzeekanaal en de Hollandse IJssel. Voor het stuk tussen Leiden en Alkmaar kwam Snellius uit op 28510 roeden en voor Leiden-Bergen op Zoom 28473 roeden per graad. Casper Specht had het afgeronde gemiddelde van Snellius van 28500 roeden genoteerd. Volgens later onderzoek heeft Snellius zeer waarschijnlijk een roede gebruikt met een lengte van 3.7635 m. De vier cijfers achter de komma zijn ontstaan door het middelen van een flink aantal nagemeten roeden. In het jaar 1808 werd de Rijnlandse roede gestandaardiseerd op 3.76737 m. Deze lengte is nog terug te vinden in de gevel van het stadhuis te Leiden, waarin een gegraveerde lijn is aangebracht, die de lengte van de roede aangeeft onderverdeeld in 12 voeten. Door een ingemetselde ijzeren staaf is de lengte van de voet nog eens extra vastgelegd. Naar we nu weten was de lengte van 1 equatorgraad voor het satelliettijdperk 29549 roeden of afgerond 111.3 km. Snellius bepaalde de graad dus 3.5% te kort. Het is bekend, dat hij later ook twijfelde aan het resultaat van zijn metingen en daarom zijn boek met de hand aanvulde met nieuwe ideeën om de graadlengte te verbeteren. Helaas is er door zijn dood in 1626 niets meer van gekomen. Snellius was de eerste, die de lengte van de graad door landmeetkundige methodes heeft vastgesteld. Zijn metingen zijn ca. 100 jaar later gecorrigeerd en hebben slechts marginaal invloed gehad op het bepalen van de graadlengte.

Uit het voorgaande blijkt, dat de Rijnlandse roede een voor die tijd goede kwaliteit had, de afwijkingen zijn gering te noemen. Door de handel is deze roede ook naar het buitenland gebracht, met name Noord-Duitsland en Scandinavië. In Noorwegen werd vanaf 1693 tot 1887 de el vastgesteld op 2 Rijnlandse voeten. Daarna werd de meter ingevoerd. In Denemarken werd de el ook op 2 Rijnlandse voeten gesteld. Dit werd in 1698 vastgelegd door de metalen standaard van Kopenhagen, welke van kracht bleef tot het invoeren van de meter in 1907. In het eigen gebied bleef men met verschillende maten werken, onder andere twee Amsterdamse roeden [3.68 en 4.53 m.], de 's-Hertogenbossche [5.755 m.] en nog tientallen andere, vaak met verschillende onderverdelingen.

De 100. Ellen

V A N

A N T W E R P E N

doen op de plaatsen hier nae-volgende.

paris	} 59 1/4	luyk	114 ellen
tours		berg. heneg.	94 1/2 ellen
rouen		doornyck	105 1/2 ellen
lion. 60.		ryffel	
marteil. 35 cannes		douay	} 96 ellen
tolouie 38. cannes		camervck	
geneve 66 1/4 ellen		dunckercke	} 100 ellen
rome 33 1/2 cannes		S. thomas	
rapels 33 1/2 cannes		audenaerde	} 98 1/2 ellen
florentia		brugge	
livournes	} 118 bralles	ypres	
luca			

Een bladzijde uit de ALMANACH van de Ge-sworen Landmeter Mr. Lucas van Brugghe uit Brugge door hem samenge-steld en berekend voor het jaar 1718.

bergamta	} 106 1/2 bral	(98 } stoffen,		
modena		gendt	{ 90 ca. linnvaet	
manca			{ 94; wit linn.	
bolonia		amsterdam	201 1/2 ellen	
allian 130 bralles		londen	75 verges	
genia	} 20 1/2 can. van 9	shockbalm	218 ellen	
		palmet, lakens	goppenhage	112 1/2 ellen
		27 1/2 ca. van 10	hamburg	
		pal. linnvaet,	danzick	111 1/2 ellen
279 pal. sijde,		leypsic	} 120 ellen	
en velours.		en linnvaet		
venetien 107 1/2 br. syde		en syde		
97 bra. lakens		francfurt	117 ellen	
adix	} 81 baras	constantinop.	} 103	
sevillic		limenc. alep		
lisboa	} 61 1/2 baras of	chypre, seyle		pique
		101 1/2 cavidos		

Onder d'elke van Antwerp, begrypen die van Brabant en Zeeland, sy dat een deeme differentie is: onder die van Amsterdam die van Hollandt

De aangegeven ellen werden gebruikt bij de stoffenhandel zoals u kunt zien. Het feit dat de Londense el van 1.18 m, volgens wettelijk voor-schrift 4 Romeinse voeten, overeenkomt met de Parijse el in dit staatje, toont aan dat deze maat ook van Romeinse oorsprong is.

De Amsterdamse el met een lengte van 0.6878m. klopt met het voorgaande.

De Rijnlandse roede was binnen het rechtsgebied van Rijnland voorgeschreven en

werd vanwege haar kwaliteit vaak samen met andere roeden aangegeven

op kaarten en metingen buiten dit gebied. Dank zij dit feit hebben we nu een mooi handvat om andere maten te interpreteren.

Uren gaans

Als we terugkeren naar het overzicht van Casper Specht zien we, dat bij ons uren gaans werden gebruikt in plaats van mijlen. Uur gaans heeft een nog oudere oorsprong dan de mijl; beide lijden echter aan hetzelfde gebrek n.l. de grote diversiteit per land en streek.

Een uur gaans is afhankelijk van twee onderdelen, de tijd en het terrein. Naar mate de tijd in het verleden onnauwkeuriger was vast te stellen heeft dit de aangegeven afstanden beïnvloed evenals de omstandigheden van vlak- of bergachtig gebied.

In Zwitserland gaan 23.1 uren gaans in 1 graad en bij ons 20.

In Duitsland was de “Wegstunde” gelijk aan een halve mijl, omgerekend 30 uren gaans per graad. In Turkye en Arabië 30 kameeluren gaans per graad. In Perzië werd de lengte van een parasang gelijkgesteld aan de afstand, die een paard in een uur liep[ca. 5.5 km.]. In Lapland was de Finse maat poronkusema gelijk aan de gelopen afstand van een rendier tussen twee plaspauzes[ca7.5 km.]. Ziet u die landmeter al in de sneeuw markeringen zoeken om het na te meten.

Uren lopen met lichte of zware bepakking werden omgerekend in afstanden.

Uren varen was in de oudheid een heel gebruikelijke methode voor afstandsmeting. Zelfs in de 17^e eeuw werd dit nog met succes toegepast door Richard Norwood, die in 1633-1635 de afstand tussen Londen en NewYork per schip mat om de lengte van een graad vast te stellen. Hij kwam 600 yard = 550m. te groot uit voor een graad van 111.3 km. Een afwijking van 0.5% is een behoorlijk goed resultaat.

Het valt op, dat bij het opnieuw bepalen van de graadlengte het aantal van 20 uren gaans tot het begin van de 18^e eeuw gehandhaafd blijft, terwijl het roeden-aantal wordt aangepast.

Bij voorbeeld in de Atlas Major van Joannes Blaeu van 1662 vinden we op de kaart van het Hertogdom Bremen, dat 1 Duitse mijl 2000 roeden bevat, dus 30.000 roeden per graad. Dit komt kort bij de bepaling van Norwood uit. Daarna vinden we telkens andere aantallen. Als we dit vanaf de eerste graadbepaling op volgorde zetten, krijgen we het vol-

gende lijstje.

Jaar	Naam	Stadiën	Rijnl. roeden	Km.
240vC	Eratostenes	694.4		ca. 129
80vC.	Posidonius	666.6		ca. 124
150	Ptolemaeus	500		ca. 93
1525	Fernel		29.394	110,6
1635	Norwood		29.726	111,9
1666	Blaeu	563	30.000	112,9
1703	Specht		28.500	107,3
1730	Cruquius	480	29.550	111,3
1750	Lulofs		29.580	111,4
1800	Krayenhoff		29.520	111,2
1816	Lodewijk Napoleon		29.493	111,1

Twee zaken vallen op:

1. De maat van Specht als gevolg van de afwijkende meting van Snellius.
2. Het verschil in stadiën bij Blaeu en Cruquius, terwijl de roeden aardig overeenkomen.

Op de “Caart ofte Aftceekening van de Rivier de Merwede Van Gorinchem af benedenwaarts etc.” vermeldt Cruquius, dat 1 Duitse mijl = 32 stadiën = 4 minuten breedte = 4 Italiaanse mijlen. Volgens mij heeft hij, bij het omrekenen van de stadiën, de Italiaanse met de Romeinse mijlen verward. In dit geval was hij op 600 stadiën uitgekomen.

Ondanks alle herbepalingen en herberekeningen werden de 30000 roeden van Blaeu nog meer dan een eeuw lang op kaarten vermeld.

Voor de kaartenmakers gaf het wijzigen van de graadlengte weinig problemen, zolang de totale maatvoering maar homogeen bleef. Een geringe afwijking in de schaalverdeling was voor het gebruik in de 16^e-17^e eeuw niet schadelijk. Dit zelfde geldt trouwens ook voor de auto-kaarten van nu.

Door alle gebruikte maten vrijwel unaniem aan de graadlengte te relateren, ontstond er wel een soort standaard, die de overzichtelijkheid ten goede kwam.

Ook het oude Romeinse maatstelsel werd aan de graadlengte gekoppeld door 75 Romeinse mijlen te laten samenvallen met de lengte van één graad.

In Frankrijk leefde al rond 1670 de idealistische gedachte om wereldwijd een vaste maat te gebruiken, die gekoppeld was aan de aardomtrek. Men was de oude maten beu en dacht het probleem voor eens en altijd opgelost te hebben door een deel van de aardomtrek als eenheid in te voeren. Een vaster gegeven als de aardomtrek leek niet mogelijk. Vrijwel alle oude maten waren van oorsprong van lichaamsafmetingen afkomstig met alle gevolgen van dien.

Kort geleden las ik over een ruzie in de 16^e eeuw tussen twee kooplui, die een verschillende voetmaat hadden. Om de ruzie op te lossen werd besloten de voet van de pastoor als eenheid te gebruiken.

Na meer dan een eeuw aangesudderd te hebben, werd door de Franse Wetgevende Vergadering op 17 maart 1791 besloten, dat het tienmiljoenste deel van een kwart van de aardomtrek als eenheid zou fungeren.

In januari 1806 verscheen de uitkomst van de Franse graadmeting. Deze was uitgewerkt in het metrisch decimale systeem en werd als zodanig ingevoerd en vastgelegd door een platina staaf, die in Sèvres werd bewaard.

Ook bij ons werd in januari 1820 het gebruik van het metrieke stelsel voorgeschreven en kwam er een eind aan het gebruik van alle verschillende roeden o.a. de Rijnlandse.

In 1875 was de meter al in ongeveer 20 verschillende staten in gebruik, ook in Duitsland dat daarvoor alleen al in de streek van Baden 112 verschillende ellen kende.

Het Verenigd Koninkrijk is pas in 1975 overstag gegaan. In de USA worden de yard en de meter samen gebruikt, evenals de kilometer en de mile, die 1,609 km. is. Dat dit tot verwarring kan leiden, toont het verlies van de “Mars Climate Orbiter” in 1999 aan.

De Mijl

Casper Specht had in zijn overzicht slechts een beperkt aantal mijlen genoemd. De Duitse mijl werd ook wel geografische mijl genoemd en kende een vrij algemene toepassing bij atlaskaarten.

In Engeland kwamen niet veel variaties voor. Dit werd veroorzaakt doordat al in 1066 sprake was van wettelijke regels, die in aange-paste vorm het Romeinse maatstelsel voorschreven. Veel maten van oudere datum werden in dit systeem opgenomen. Een voorbeeld is de van oorsprong Saksische furlong [fuhr-lang], die een lengte van 0.125 Romeinse mijl kreeg. Een verdere bekrachtiging van het stelsel vond plaats in 1215 door Jan zonder Land, die de Magna Charta als basis van de Engelse staatsinrichting invoerde.

In het jaar 1592 werd de Romeinse mijl van 5000 voet via een wettelijke maatregel op praktische gronden vervangen door de zogenaamde statute mile van 5280 voet.

De league, waarvan de naam de Keltische [Gallische] herkomst aangeeft, was gelijk met ons uur gaans; ze werd soms ook wel mijl genoemd en was drie keer zo groot als de nautical mile.

De nautical mile of Engelse zeemijl met de lengte van een meridiaanminuut [1851.85m. =1/60 graad] werd vooral in de zeevaart internationaal gebruikt.

Van de statute mile = 1609.35 m. gingen er 69.1 in de graad.

Ook in Frankrijk bestonden er veel verschillende mijlen [lieues], die door elkaar heen gebruikt werden.

Op blad 15 van de eerste grootschalige topografische kaart van de omgeving van Parijs, vervaardigd in 1768, werden er vier genoemd met hun toepassing:

1. De grote mijl van 2850 vadems[toises], 20 per graad, ook wel de Franse zeemijl [5.556km.] werd gebruikt voor de provincies ver van Parijs.[gelijk aan ons uur gaans]
2. De gewone mijl van 2282 vadems, 25 per graad, ook wel de landmijl. [4452km.]
3. De kleine mijl van 2000 vadems, 28,5 per graad, ook wel de postmijl. [3898km.op de illustratie afgerond 3900km.]
4. De Chatelet mijl van Parijs speciaal vastgesteld op 2400 vadems ten behoeve de wegenatlas van het Koninkrijk, 23.75 per graad.

In de cartouche staat de titel aangegeven van een postroute-kaart uit 1825. Vijf jaar eerder was de meter ingevoerd, de haltes waren echter sinds jaren ingedeeld op het aantal postmijlen, zodat men volstond met de kilometer-schaal erbij te vermelden en de rest bij het oude te laten.

] Dit gedeelte is
] hieronder ver-
] groot weer-
] gegeven

Dans les Pays-Bas et en France les postes sont de deux lieues de 2000 toises ou 3500 Mètres. — Les postes d'Allemagne sont de deux milles ou 4 lieues. La course d'une poste de deux lieues se fait dans les localités ordinaires, dans une heure.

Na 1790 begonnen de Franse invloeden ook bij ons

merkbaar te worden. Zo werd op een kaartje uit 1805 de Rijnlandse mijl van 27 per graad genoemd en op een Duitstalig kaartje uit 1808 zijn 19.5 uren gaans gelijk aan 19 Hollandse mijlen en 20 Nederlandse zeemijlen

per graad. Kortom keuze genoeg en een bron van grote verwarring voor de gebruikers.

Deel 2 van dit artikel en de bronvermeldingen worden in De Rosdoek 113 van maart 2005 gepubliceerd.

Vessem, juli 2004. ing. M.R.van Zoeren.

GRENSSTEEN Nr. 790a

De grensstenen, die de grens tussen Nederland en Duitsland markeren, hebben van Vaals tot Losser aan de Duitse zijde de letter P en aan de Nederlandse zijde de letter N. De P aan Duitse zijde, staat voor het Koninkrijk Pruisen, omdat deze grens de eerste maal is vastgesteld in het jaar 1816 tussen het Koninkrijk Pruisen, en het verenigd Koninkrijk (dat toen het grondgebied omvatte van Nederland, België en Luxemburg). Tussen de grensstenen staan hulpstenen, die het nummer van de laatste steen dragen, plus een letter van het alfabet. Deze hulpstenen dragen meestal geen letters van het aangrenzende land.

Toen ik heel toevallig hulpsteen 790a bij het onder de gemeente Winterswijk vallende dorpje Ratum vond, viel mij op, dat deze steen een zeer afwijkende vorm had, en dat er op één zijde het woord GELRIA vermeld stond. Er stond geen aanduiding aan de Duitse zijde. Dit was dus een grenssteen, die door de vorm en de landsaanduiding in het geheel niet overeenkwam met de gebruikelijke outfit. Dan is de nieuwsgierigheid gewekt, en ontstaat er een drang, om op de een of andere manier achter de geschiedenis van deze bijzondere steen te komen. En dat is gelukt.

In de eerste kwart van de twintigste eeuw heeft men naar aanleiding van gegevens, verzameld door een seismografisch onderzoek in de Achterhoek, boringen verricht, tot een diepte van meer dan 5000 meter. Hieruit bleek, dat er in de grond exploiteerbare lagen steen-zout, steenkool en olie waren. Aan een aantal geïnteresseerde maatschappijen werd een concessie verleend, om een en ander te exploiteren (tot exploitatie is het echter nooit gekomen). Het gebied van de concessie had een grootte van

10340 ha. Om de grenzen van het gebied aan te geven, werden er tien stenen rondom dit gebied geplaatst.

Gre

nssteen nummer 790a

Eén er van kwam precies op de rijksgrens te staan, en wel na grenspaal 790.

In 1960 werd met Duitsland een nieuw grensverdrag afgesloten. Men sprak onder meer af, om de bestaande grenspalen van een nummerplaatje te voorzien. Toen men hiermee bezig was, werd op de hiervoor omschreven GELRIA-steen het plaatje met het nummer 790a geplaatst. Op deze wijze werd dus een particuliere steen “bevorderd” tot grenssteen.

Cor Bieze

HEEMKUNDIG ALLERLEI

Onder deze noemer willen we, als daar behoefte aan blijkt te zijn, in “De Rosdoek” enige ruimte vrijmaken voor allerlei zaken die een heemkundig karakter dragen. Artikelen kunnen bij een van de redactieleden ingeleverd worden.

Hier de eerste bijdrage.

Jos van Gils uit Best wil graag het volgende weten:

Wie kent deze jongedame?

Zij was in 1931 dienstbode in Oostelbeers. Is zij:

Hendrica Wils, geb. 27-2-1911 te Eersel ?

Kunt u Jos aan nuttige informatie helpen dan kunt u contact opnemen met de redactie van De Rosdoek, maar wellicht beter rechtstreeks met de vraagsteller. U kunt hem bereiken via onderstaande gegevens:

Jos van Gils
Raadhuisstraat 229
5683 GE Best
Tel. nr.: 0499 – 372572
E-mali: jvgils@home.nl

DE DRIEKONINGEN-HUISZEGEN

Het jaar 2004 loopt naar de eindmeet en geeft weldra het estafette-stokje over aan 2005. Dit houdt in dat in sommige streken daags vóór het oorspronkelijk zeer belangrijke feest van Driekoningen opnieuw de zegen over het huis werd afgesmeekt. Dit gebeurt in grote delen van Duitsland, België en Frankrijk. Met gewijd krijt schrijft men op het kozijn of op de muur naast de hoofddeur de volgende tekst: 20 C + M + B 05. De letters worden uitgelegd als Christus + mansionem + benedicat in het Latijn en vertaald als Christus + zegene + dit huis. De 20 vooraf en de 05 erna staan voor het jaar 2005.

In het onderstaande voorbeeld de tekst voor het komend jaar.

CHRISTUS + MANSIONEM + BENEDICAT
20C+M+B05
CHRISTUS + ZEGENE + DIT + HUIS

In
de
St.
Jan

van Den Bosch werd in het begin van 2004 deze huiszegen op papier verstrekt. Dat deze zegen de Driekoningen-huiszegen genoemd wordt, is duidelijk als C + M + B geduid wordt als Casper + Melchior + Balthasar.

Wie heeft gezien dat de actie van de plebaan van de St. Jan in onze streek of ergens in het bisdom Den Bosch succes gehad heeft?

De redactie verneemt het graag.

Kees Cornelissen

VAN DE BOEKENPLANK

- J.A.F.M van Oudheusden e.a.: Geschiedenis van Brabant, van het hertogdom tot heden. Uitgeverij Waanders, 720 pag., rijk geïllu-streerd; prijs € 49,95. ISBN 90 8526 101 5.

De vele historici hebben er een goed leesbaar boek van gemaakt met

allerlei bijzonderheden die voor een niet-historicus nauwelijks zijn na te trekken. Hij zal een register in zulk een lijvig boek wel missen, zeker wanneer hij dit werk als een naslagboek beschouwt.

- Peter J. Margry en Ch. Caspers : Bedevaartplaatsen in Nederland, deel 4. Uitg. Verloren, Hilversum 2004; 348 pag. prijs € 29,- ISBN 90 6550 791 4.

Het naslagwerk B.I.N.-Bedevaartplaatsen in Nederland deel 1-3 heeft een index gekregen in deel 4, dat als titel heeft: Addenda-Index-Bijlagen. Behalve de 17 nog niet eerder beschreven bedevaartplaatsen, kent deel 4 een fijnmazig, ideaal zoekinstrument in het bedevaartlexikon. Er kan gezocht worden op plaatsen, personen en zaken. De jonge bedevaartplaats in Valkenswaard, de Mariakapel onder de titel “Vaders huis is moeders toevlucht”, begonnen in 1999, is geen lang leven beschoren. Het geheel is opgericht zonder vergunning en moet daarom verwijderd worden.

- Cees Slegers: Mensen uit kringen van Brabants Heem in de reeks “De Heemkinderen” deel 1. Kempen Uitg. 2004, 224 pag. met ill. Prijs ca. € 15,-. ISBN 90 6657 352 X.

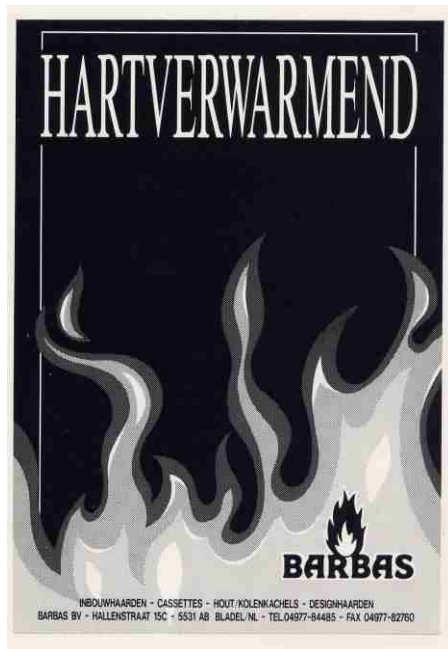
Reeds lang voelde men, met oud-voorzitter Harrie Beex zaliger voorop, behoefte aan een geschiedschrijving van het Brabants Heem. Het 50-jarig bestaan van deze beweging in 1997 vroeg erom. Vele jaren later is C. Slegers erin geslaagd een interessant verslag te geven en meer dan dat. Geen overzicht van jaar tot jaar, maar een beschrijving van de heemkundebeoefening in Noord-Brabant. Na een inleiding komen zes elementen aan bod: 1) Identiteit en heem. 2) Heemkunde tijdens de bezetting. 3) Brabants Heem, de pioniers en de eerste leden. 4) Een nieuw leven in een nieuw Brabant. 5) Groei en versplintering. 6) Herstructureren, herdenken en hernieuwen. In deze inhoudsopgave worden allerlei facetten en personen aangeduid, wat het zoeken vergemakkelijkt. Bij wijze van epiloog geeft C. Slegers een typologie van de personen, die in Brabants Heem werkzaam zijn: de producenten, de organisatoren, de afnemers. In de bijlagen krijgen we het chronologisch overzicht van de Kringen en de lijst van bestuursleden van het Brabants Heem. Het is een uiterst waardevol en plezierig boek geworden, prettig leesbaar. Een

succes voor Cees Slegers. We mogen hopen en ook verwachten dat de volgende delen in de reeks `De Heemkinderen` eenzelfde niveau bereiken. Ongetwijfeld zal de redactie van A.J. Bijsterveld en G. Rooijackers, beiden hoogleraar die zich met het Brabants Heem verwant voelen, hiervoor waken.

- G.J.C. Nipper: 18 eeuwen meten en wegen in de Lage Landen. Walburg Pers, Zutphen 2004; 376 pag, veel ill. Prijs € 39,50 ISBN 90 5730 280 2

Te vaak weet men niet exact hoe groot een afmeting of hoe zwaar een gewicht in het verleden was. Nipper geeft uitsluitsel. Hij begint in de tijd van de Romeinen en eindigt in 1820. In 1809 vaardigde de minister van Binnenlandse Zaken een enquête uit over de ijk van maten en gewichten, het voorwerk voor het metrieke stelsel en het landelijk ijkwezen, die in 1820 werden ingevoerd. De ontwikkeling in de 18 eeuwen worden per provincie beschreven, zodat het opzoeken van een bepaalde maat of gewicht een zeer gemakkelijke zoektocht is. Het boek wordt besloten met een kort hoofdstuk over België.

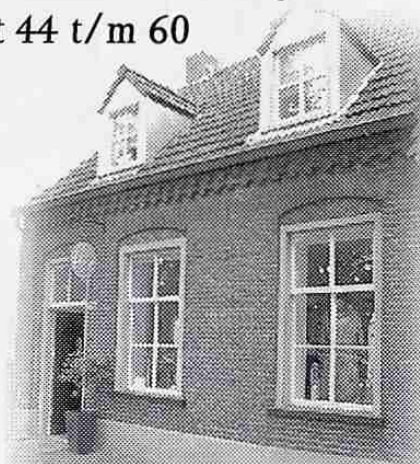
Kees Cornelissen

Ook voor sportieve damesmode en lingerie
van maat 44 t/m 60

Markt 24,
Eersel
(tegenover de kiosk)
0497-516000

Openingstijden:

maandag gesloten
di. t/m do. 10.00-18.00 uur
vrijdag 10.00-20.00 uur
zaterdag 10.00-17.00 uur

Slaapspecialzaak

Marian Eikemans

Openingstijden:

Nieuwstraat 40

5521 CC Eersel

Tel. 0497 - 530 900

Fax. 0497 - 530 911

di t/m do 10.00 - 18.00 uur

vr 10.00 - 21.00 uur

za 10.00 - 17.00 uur

Met zorg voor uw rust

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Markt 42, 5521 AN Eersel Tel. 0497-512551
Nu ook op internet : www.de-boekenlegger.nl
Email : info@de-boekenlegger.nl

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl

Wat kan de VVV Veldhoven u bieden?

U kunt bij de VVV onder meer terecht voor:

- * VVV-gidsen met toeristische informatie
- * VVV/ANWB kaarten en plattegronden
- * VVV/ANWB fiets-, wandel-, skate- en autoroutes
- * VVV-geschenkbonnen

IETS TE VIEREN?
Geef een:
VVV-IRIS Cheque

Te besteden in duizenden winkels in heel Nederland
Te koop in waarden van € 5,- tot € 50,- bij:

VVV Veldhoven, Meiveld 2 (Openbare Bibliotheek) 5501 KA Veldhoven
Telefoon: 040 - 255 37 55 e-mail: info@veldhoven.nl

Openingstijden zoals van de Openbare Bibliotheek